

INTERVJU

*Niko Dragoš in Blaž Podpečan***106-LETNA ZGODBA NAJSTAREJŠEGA SLOVENCA**

Ključne besede: stoletnik, najstarejši Slovenec, kakovostno staranje, ustna zgodovina

AVTORJA:

Niko Dragoš je po neuradnih podatkih najstarejši živeči Slovenec. V avgustu 2013 je praznoval 106. rojstni dan. Zadnja leta prebiva v Domu upokojencev Poljane v Ljubljani. S svojo neverjetno vitalnostjo in življenjskim optimizmom, ki ju je ohranil v visoka leta, je pravi zgled preživljanja kakovostne starosti. Številni medicinski in gerontološki raziskovalci, novinarji in organizatorji kulturnih prireditev ga poznajo tudi po tem, da je vedno z veseljem in z veliko mero njemu lastne prijaznosti in galantnosti svoje bogate življenjske izkušnje nesebično delil tudi z njimi. Malo pred stotim rojstnim dnevom je sodeloval v znanstveni raziskavi podjetja Pfizer. Pri sto letih je napisal spomine, ki so izšli v knjigi pod naslovom Mojih sto let, in so verjetno prvi objavljeni spomini slovenskega stoletnika. V 102. letu se je v rojstnih Gribljah v Beli krajini kot slavnostni gost - najstarejši živeči učenec - udeležil proslave ob obnovi podružnice osnovne šole. Še v letošnjem letu (2013) je bil gost na proslavi v Domu Danice Vogrinc v Mariboru. Gospod Dragoš je spregovoril o svojem življenju tudi v radijski oddaji Storž (Starejši v tretjem obdobju renesanse življenja, 2011), ki je dostopna na spletu. V pričujočem intervjuju, ki je potekal spontano, večinoma brez vnaprej pripravljenih vprašanj, smo poskušali ohraniti odgovore gospoda Dragoša v izvorni strnjeni obliki ter brez skladenjskih in drugih jezikovnih olepšav, da bi tudi na ta način bralcem čim bolj približali izvirnost izražanja slovenskega stoletnika.

Blaž Podpečan je doktor arheologije. Preučuje srednjeveške in novoveške nagrobne v slovenskem prostoru, pri čemer pojmuje nagrobnik kot odraz sočasne družbene miselnosti in osebne čustvovanja. Ukvarja se tudi z zbiranjem ljudskega izročila ter zapisovanjem osebne zgodovine slovenskih stoletnikov; o tem pripravlja strokovno monografijo.

PODPEČAN: *Rojeni ste bili v Beli krajini?*

DRAGOŠ: Vas Griblje, deset kilometrov od Podzemlja ... Hiša je bila lesena, takrat je bila pokrita s slamo. To je pa delal moj praded, pred dvesto leti, se pravi, ko je bil fevdalizem. Veste, moj praded oziroma prednik še prej, on je bil Slavonec, in je bil zaposlen v graščini v Pobrežju¹. In so rekli, to je ustno poročilo, da je bil

priden delavec in da je dobil nekaj zemlje. Jaz sem potem iskal kakšne pismene zadeve o tem, pa nisem dobil, ampak logično sem pa sklepal, da [ko] je bil razpad fevdalizma in je on naredil hišo za svojega sina, veliko boljšo, kot so bile okoliške hiše, in okrog desetkrat toliko zemlje, kolikor so imele druge hiše. In to, da so bile tri kleti, hlev pa kašča zidani s kamna, ker kamna v bližnji okolici sploh ni. To se pravi, se da logično sklepati, da je on dobil od drugih, ampak zastonj mu ga nihče ni pripeljal, to se pravi, da je moral

¹ Grad Pobrežje je bil zgrajen v 16. stoletju kot utrdba proti turškim vpadom. Med drugo svetovno vojno je bil požgan in je danes večinoma v razvalinah.

biti pri koritu, da je nekomu dajal [denar], da mu je delal to.

PODPEČAN: Kje je bila graščina Pobrežje in kdo je bil njen lastnik v vaših mladih letih?

DRAGOŠ: Pobrežje pri Adlešičih. Ta grad je stal, jaz sem ga še šel notri pogledat, ampak ti od narodnoosvobodilne vojske so ga pa porušili. Zadnji grof je bil ... uh ... Rauh je bil zadnji gospodar. Jaz se ga še spomnim, videl sem ga kot šolski otrok, ko se je na dveh konjih pripeljal v Griblje. Njegov sin je bil pa potem lekarnar v Kamniku.

PODPEČAN: Se še spominjate začetka vaših šolskih dni?

DRAGOŠ: Spomnim se, kaj ne. V šolo sem šel s šestimi leti. Nisem si upal v šolo, ker je starejši brat že prej hotel, da bi me discipliniral. Je rekel: "Počak', boš že videl, ko boš šel v šolo; boš dobil s palico, učitelj te bo naučil s palico!" In sem se bal, ko je prvi dan bilo treba [iti] v šolo, nisem si upal. Mama me je sicer umila pa opravila, ampak jaz sem se skrtil za svinjak. Mama me je pa opazila, prišla me je za roko in ko policaj zločinca me je peljala k učitelju. V šoli je bilo takrat drugače, takrat smo imeli v šolski učilnici - to je bila enorazredna šola, en učitelj in ena učilnica - pod stropom je bil križ, razpelo, pod križem je bila velika slika Franca Jožefa I. in potem tista tabla, pa računalo s kroglicami.

PODPEČAN: Se spominjate smrti cesarja Franca Jožefa, ki je umrl v vaših šolskih letih?

DRAGOŠ: O ja, takrat nismo imeli šole. Tistega dne² je učiteljica žalostno povedala, da je umrlo njegovo veličanstvo, presvetli cesar Franc Jožef I., ki je tudi otroke imel rad. In nam je to povedala jokaje in potem smo mi nekateri ihtali, takole (*pokaže s kretnjo*). No, in takrat nas je učiteljica spustila domov. Drugi dan, ko sem prišel v šolo, nam je pa povedala, da imamo

novega cesarja, ki je tudi dober pa mlad, pa bo končal vojsko, pa tudi otroke ima rad. In vojsko je res končal, ampak ne zato, ker bi bil pameten (*smeh*), ampak zato, ker je Avstrija propadla.

PODPEČAN: Se morda spominjate tudi začetka prve svetovne vojne?

DRAGOŠ: Prav dobro. Sem eno leto hodil prej v šolo, ko se je začela vojska. Ja, ko so moji trije bratje odhajali v vojsko, sem bil jaz ponosen, ko je šel moj brat za vojaka: to pa nekaj pomeni, branili bodo cesarja ... Starši pa so bili malo zaskrbljeni, kajne. No, in potem so pisali domov. Ampak nekaj pa je bilo čudno. Imeli smo, od kod neki, zemljevid, smo imeli tisto karto, in kadar smo dobili kakšno pismo, karto od bratov, ki so bili v vojski, nam je oče pokazal: "Tu, ta je bil v Rusiji zajet; Rusija je tu. Ta je bil v Bosni, je bil na fronti. Francl je bil tu, Janez je bil v italijanski vojski, pa tu ..." In sem vedel povedati, kje je Bosna, kje je Rusija, kje je Italija, in vedel sem povedati, kje je vzhod, zahod, in zato so me v šoli ocenili, da sem dober, ker sem znal to pokazati, pa so me potem imeli, češ da znam že tudi kaj drugega.

PODPEČAN: Med vojno je bilo verjetno čutiti pomanjkanje.

DRAGOŠ: Veliko pomanjkanje. Imeli smo čevlje z lesenimi podplati, hodili smo nabirat kopinovo³ listje za čaj. Pa proti koncu so jemali kmetom živino, pa to.

Šola je bila, ampak z velikimi žrtvami; veliko je bilo takih, ki so jih držali doma: za pasti krave, za merkati⁴ otroke; niso se umili, ni bilo časa za umiti [se], ni bilo vode za umiti ali kaj jaz vem, tako da je bilo težko. Vsi niso bili [v šoli] skoraj nikoli. Je bilo pa težko, en učitelj pa ena učilnica za vso šolo. Dopoldne je [učitelj] učil tretje pa četrte oddelke, smo rekli takrat, popoldne pa prvi pa drugi oddelek. In je istočasno učil dva

² Cesar Franc Jožef I. je umrl sredi prve svetovne vojne, 21. novembra 1916. Nasledil ga je cesar Karel I. (IV.), ki je vladal do novembra 1918.

³ Narečni izraz za robido (*lat. Rubus fruticosus*)

⁴ Paziti, iz nem. merken (= čuvati, paziti)

predmeta. In jaz se samo čudim, kako smo se ob takem vseeno naučili brati pa tiste osnove.

PODPEČAN: Vojakov v Beli krajini niste videli?

DRAGOŠ: Nismo jih videli, razen ko so prihajali ruski pa italijanski ujetniki, ki so bili razporejeni po raznem delu. Tam je bil, so rekli pri nas, »državni gozd«. Bil je precej velik kompleks, ampak ni bil državni, lastnik je bil en Žid iz Zagreba. In tam so delali tisto ozkotirno železnico, da so do Črnomlja, do glavnega kolodvora, vozili les. In tam so bili zaposleni ujetniki.

Konec vojske je pa bil, to je bila pa neka [prelomnica]; prehodni čas je bil težak. Nekateri so mislili, da bo, ker sta se Slovenija in Hrvaška priključili Srbiji, da bo morda prestolnica Zagreb, ker je v sredini, in nas je učiteljica že učila Lepa naša domovina⁵, ki naj bi bila državna himna; no, ampak potem se je pokazalo, da ni ratalo. V šoli sem imel najprej nemščino, potem srbohrvaščino, potem pa cirilico. Ampak cirilice se jaz nisem več učil, pač pa se je moja mlajša sestra, ona pa je že imela cirilico; tu pa tam sem se potem še jaz naučil kakšen vložek v cirilici, in tam sem se naučil. Sem pa bil zelo radoveden, za hrvaščino in cirilico, tako da sem to že skoraj napol obvladal; že prej ko sem to rabil. Pozneje, ko sem bil doli v Srbiji v službi, mi je to prišlo prav. Ampak prej se pa [tega] nisem zavedal, učil sem se iz radovednosti, ker so bili v knjigah, v berilu, taki vložki, ki so mi bili zanimivi. Na primer takile: "Sastala se buha s muhom / pa nemaju posla druga / al se jedna drugi ruga / tiho buha muhu pita / a i muha ponosita / a tako ti živa Boga / što ti tako bulji oka?"⁶ In to me je pa navedlo, da sem bral in se naučil hrvaščino in cirilico.

⁵ *Lijepa naša domovino je znana hrvaška domoljubna pesem, nastala v 19. stoletju. Danes je himna Republike Hrvatske.*

⁶ *Satirična hrvaška pesem o srečanje muhe in bolhe je znana v več različicah. Pod naslovom Prvi rendez – vous jo je objavil tudi Marko Marelich, rojen na Korčuli, hrvaški izseljenec v ZDA. Gl. <http://www.korcula.net/ppages/markomarelic.htm>*

PODPEČAN: Se iz mladih let spominjate belokranjskih ljudskih običajev - zelenega Jurija, plesanja kola, kresovanja?

DRAGOŠ: O, to pa vem. Tudi sam sem vodil zelenega Jurija. Ja, gotovo ste kaj brali o tem: "Dajte mu jajc, da ga ne bi zajc / dajte mu kruha, da ga ne bi muha / dajte mu groš, da vam dojde drugo leto još", pa tako. Enega fanta so [oblekli] v zelene veje, v brezove veje, pa ga zgoraj zvezali skupaj, navzdol so pa visele take [veje], da je bil ves v zelenju, do tal. Drugi so pa peli, pa ga vodili od hiše do hiše, nazadnje: "Dajte mu groš, da vam dojde k letu još!" Kolo ravno tam, ko sem jaz [doma], niso plesali; tam so [plesali] bolj polke, valcerje⁷. Tudi kresovanje je bilo. To so pa vodile ženske, punce so vodile to. To pa ne bi mogel več povedati - nekaj vem, da so pele: "Dajte dajte, darovajte ... " Več pa ne vem.

PODPEČAN: Ste morda poznali etnologa Nika Županiča⁸, ki je bil tudi doma iz Gribelj?

DRAGOŠ: Ja, poznal sem ga dobro, ojej. Bil sem na njegovem pogrebu. On je bil v Ljubljani, nazadnje je pa živel v Podzemlju, si je kupil eno hišico, in tam je večinoma bival, pa v Ljubljani tudi, kajne.

PODPEČAN: V Gribljah ste končali osnovno šolo.

DRAGOŠ: Osnovno šolo sem končal, kake druge šole ni bilo mogoče, ker ni bilo srednje šole, razen v Novem mestu. Ni bilo drugega prevoznega sredstva kot vlak. In vlak je pa vozil iz naše postaje ob štirih zjutraj. Torej sploh ni bilo govora, da bi nekdo šel [naprej v šolo]. Ta Županič, on je, ampak je bil že prej bogat, da je imel nekoga v Ljubljani, da mu je plačal. Drugače pa je vse gospodarstvo slonelo na obrtništvu. Jaz sem mislil, da bom šel naprej, da bom obrtnik.

⁷ *Valček (iz nem. Walzer)*

⁸ *Niko Županič (1876-1961), rojen v Gribljah, je bil etnolog, zgodovinar in politik. Leta 1922-23 je bil minister v takratni Pašičevi vladi. Bil je prvi direktor Etnografskega muzeja v Ljubljani in redni profesor etnologije na Univerzi v Ljubljani.*

Ko so bili moji trije bratje v vojski, so imeli tisto, takrat smo rekli "kmašno", nedeljsko obleko, zloženo v eni skrinji. Jaz nisem to niti vedel nič. Ampak proti koncu vojske je mama šla, da bo prezračila te obleke. Pa so bile te obleke zelo lepe, pa drugačne, pa zaščitene, pa tako; lepo je bilo. Pa je mama povedala, da to pa zato, ker so oni nekaj izučeni, pa so zaslužili, pa [so] si sami kupili obleko, niso bili odvisni od očeta, da jim kupi. In takrat sem pri sebi prisegel: ko bom velik, bom tudi jaz nekaj izučen, pa si bom sam kupil obleko. In to mi je ratalo, ni mi pa ratalo, da bi se nekaj izučil, ker oče tudi ni bil zainteresiran. Imel sem pa naslednjega brata, torej od mene malo starejšega, ki je bil pa bolan, dolgo, in bi moral biti on naslednik na kmetiji. Je pa bil bolj bolehen, in je bil oče v dvomu, da bo mogel sprejeti ali ne, in je mene vzgajal za kmeta, da me ni dal učiti; pa bi se šel rad. Enkrat sem ušel v Ljubljano iskat pekovskega mojstra, da bom ratal pek, ker sem slišal, da v mestu ljudje hodijo lepo oblečeni, pa jedo bel kruh, pa se lepo nosijo, pa dolgo spijo pa vse; imel sem tako sliko. Ampak je bilo pa vse drugače. Ko sem prišel v Ljubljano, pa me je tam [na uradu] vprašal - je bila posredovalnica [dela] v Ljubljani, tam, ko je zdaj pošta pri železniški postaji, je bila ena lesena baraka - me je vprašal, če znam voziti kolo. Se mi je zdelo čudno, zakaj me to vpraša, ampak potem se pa spomnim, da so rekli, da pekovski vajenci zjutraj vozijo kruh. Takrat so bile privatne pekarnice, pa vsak je imel svojo stranko, pek; vajenec pa je raznosil zjutraj okoli kruh. In ko mi je dal naslov enega mojstra, me je vprašal, če znam voziti kolo. Sem rekel, da znam, ker me je bilo sram povedati, da ne znam. Mi je dal listek, pa še pokazal mi je, stopil z mano, pa pokazal - najbrž je bila Kolodvorska ulica ali pa Miklošičeva; ne vem, se ne spomnim - je pa za mano pridiral eden na kolesu, pa koš na hrbtu, v košu pa kruh, štruce. Ja, sem se prestrašil! Potem je pa zavil na dvorišče, tak ozek prostor ... "O," sem rekel, "tega pa jaz ne bi zmožel." In so me toliko oplašili, da si nisem niti upal iskati tega

mojstra, žalostno sem šel domov, cel dan brez hrane. Ko sem prišel domov, so bili pa menda veseli, da sem sploh prišel domov, pa mi niso nič rekli, nobeden me ni nič vprašal, kje sem bil. No, in tako sem potem, sem videl, da z mano ne bo nič, da mi sojenice ob rojstvu niso napovedovale obrtništva, ampak drugo delo. Moje prisege sem se pa držal: hočem si sam kupiti obleko, sam zaslužiti, pa si sam kupiti obleko. Potem sem se pa uдинjal, koder je bilo: šel sem pomagat zidarjem mešati malto, prekladati opeko, pa drugo leto sem bil star 17 let, sem pomagal tesarjem, pa [bil sem] gozdni delavec, pa vse sorte, da sem si sam kupil obleko. In tu imam eno sliko, ko sem si kupil prvo obleko (*pokaže sliko*). Pa sem bil vesel, ko sem si sam kupil obleko. In pri tem sem vztrajal. Nisem hotel biti odvisen od nikogar, to je bil nek moj princip - ne vem zakaj, ali je bil prirojen -, da nisem hotel biti odvisen od nikogar. Včasih sem se malo skregal, pa šel na hitro kaj delat, hotel sem pa skrbeti sam zase.

No, posebno pa sem čutil, da se lepo oblečem, ko so me sprejeli v tamburaški zbor, da se učim igrati. In ko sem igral, sem čutil, da imam potrebo, da me drugi vidijo, ko igram. Sem se pa mogel še bolj zrihtati, sem si kupil lepo obleko pa kravato pa to. No in to je bilo vse tako, da je bilo treba v vojsko. Vojsko sem pa služil 18 mesecev pri topništvu, in tam sem - kaj jaz vem, kako, da so me imeli [na očeh] - pri topništvu je bilo treba merilca, in so ocenili, da sem hitreje sešteval tiste elemente, ali pa odšteval, kot drugi, in sem postal merilec na topu. In kot merilca so me poslali v šolo za vodjo topovskega *odelenja*⁹. In sem naredil to, to šolo, potem sem pa, naslednje leto, jaz učil druge rekrute topovske *obuke*¹⁰. No in tam sem pa imel pogoj za vsak naslednji poziv v vojno, bodisi orožne vaje ali vojska, da mi pripada višji čin, podnarednik. In v tem sem vztrajal.

Ampak potem, ko sem odslužil vojsko, ni bilo pa nikjer dela, je pa nastala tista kriza, 29., 30. leta

⁹ *Odelenje* = oddelek (hrv.)

¹⁰ *Obuka* = usposabljanje (hrv.)

[= 1929, 1930], to je bila pa huda gospodarska kriza. Iskal sem službo, nikjer nisem dobil službe, nikjer ni bilo: ne pri železnici, ne pri žandarjih, ne na mitnici. Podaljševali so tramvajске proge proti Šentvidu¹¹, sem mislil: bo morda tam - pa ni bilo nič. Potem [sem pa] končno [dobil službo] na *granični trupi*¹², vojaška organizacija kot posebna *trupa* samo za obmejno stražo, ampak kot pomoč carinikom. Prej je bila samo vojaškega značaja, potem so pa rekli, da se morajo kaj več učiti, da bodo možni tudi za pomoč *carinskemu putu*. In v Skopju je bila komanda, in so nas sprejeli, in nam rekli, kaj vse se moramo naučiti; kdor se ne bo naučil, ne bo mogel biti v službi. In ko sem prišel v Srbijo v planine, bil je še mraz, spomladi, sneg je bil pa še junija meseca, sem si kupil *Zakon o granični trupi*, pa dali so nam tam še neke skripte, in jaz sem se učil; pa ne zato, da bi to tako spoznaval ali pa bil več kot drugi, ampak ker sem se bal, da me bodo odpustili. Tega sem se pa grozno bal, ker si ne bi upal priti domov, ker so mi [doma] branili, da grem tja, in so naredili cel alarm, zakaj nosim glavo [na prodaj], ker se je slišalo, da je bilo nevarno na bolgarski in na albanski meji. Ampak sem šel kljub temu, samo bal sem se, da me ne bi odpustili. Zato sem se učil. Časa ni bilo, ker sem moral delati, ampak sem prebral, pa sem dal zvezek ali skripto pod plašč, pa sem prežvekoval tisto, ko sem šel v službo, pa včasih pogledal, takole (*pokaže s kretnjo*) ... In ko je bilo pa preverjanje znanja, so pa ugotovili, da sem znal bolj kot drugi, ki so bili [v isti službi že] prej. In zdelo se mi je, dobil sem vtis, da sem komandanta skoraj presenetil, ker sem govoril v čisti srbščini, pravilno in razločno, ker so vedeli, da ne znam: v kratkem času pa tako govorim srbohrvaščino, medtem ko so domačini vsi govorili bolj po svojem dialektu - malo vranjanci,

¹¹ Izgradnja tramvajске proge iz Ljubljane proti Šentvidu se je pričela v 30. letih 20. stoletja. Prvi tramvaj je slovesno pripeljal v Šentvid leta 1932.

¹² Granična trupa Kraljevine Jugoslavije je bila ustanovljena leta 1929 in je imela za nalogo poleg varovanja meje tudi pomoč pri carinskih poslih.

malo šumadinci, malo topličani; vsi po svoje, jaz pa knjižno. Ampak potem so me pa kmalu vzeli na boljšo karavlo, pa čez en čas v štab komande. Ko pa sem prišel spet nazaj - dva, tri mesece sem bil na meji, pa so me poslali v šolo - potem sem postal pa komandir karavle. Najlepše je pa bilo, ko sem bil [v službi] že dolgo časa - smo bili ko neki samotarji, sami moški; to je bilo tako pusto življenje - ampak jaz sem se pa nekod navadil smučanja. In ker ni bilo drugega smučarja kot jaz, sem pa še druge vadil v smučanju. In tako sem ena tri leta vodil smučarske tečaje, in sem užival, to je bil užitek. Samo potem, ko je bila pa vojska¹³, je bilo pa joj. Sem bil pa ujet. Na meji smo že vse pripravili, prebarvali smo karavle na zeleno, nabrusili bajonete in vse, ampak Nemci tam preko planin sploh niso prekoračili, ampak po ravninskem delu daleč levo in desno, da so zajeli velik kompleks zemljišča. Vse kar je bilo v tem krogu, je bilo njihov lahek plen. In tako sem postal ujetnik, bil štiri leta vojni ujetnik, polovico tega sem bil na javnih delih, potem je pa primanjkovalo materiala, strokovnih ljudi, je bilo pa potrebno [iti] h kmetom, ko so kmete tudi pobrali v vojsko. In sem prišel pa h kmetu, sem pa tu imel srečo, da je ta kmet - sta mu že v vojski padla zet in sin, drugi sin je bil pa v vojni, je bil v Angliji v ujetništvu, po tej invaziji¹⁴ so ga ujeli Angleži - ta kmet je pa imel, vsa njegova družina, nekako sočutje do mene, in so me obravnavali skoraj kot svojega. In ko je bil pa konec vojske, sem se pripravljal, da grem domov - eni so kar odšli, da so bili prej doma - mene je pa tisti gospodar kmet [zadržal], mi je dal lepo obleko od svojega sina, ki je padel, pa še neke druge obleke, nekaj sem pa tam pobral. Pa sem pripeljal eno kolo, pa pisalni stroj, ena dva [pisalna stroja], pa sem prodal. Pa prišparal sem pri cigaretah, cigarete smo dobili pri Rdečem križu, kadil pa nisem, in sem tudi imel zalogo cigaret. In to me je rešilo, ko

¹³ Mišljena je druga svetovna vojna (1941-45).

¹⁴ Mišljena je invazija zaveznikov v Normandiji junija 1944.

dolgo ni bilo prevoznega sredstva, proga je bila razdrta, samo tovornjak, kateri so ga ujeli. Enkrat sem ujel enega, pa sem dal šoferju cigarete, pa me je vzel v kabino, da me je peljal naprej. No in tako sem prišel do Dunaja, na Dunaju pa ni bilo nobenega voznega reda, nismo vedeli, kako in kaj, predstavnik vojske, jugoslovanske, nove, me je nekako vrinil Rusom v vlak, da sem prišel do Budimpešte, pa na Subotico, pa domov. Potem se je začelo šele težko za mene. Ker, veste, ob vsaki spremembi nekega sistema, [nekdanje] vojaške ali pa žandermarijske [osebe] niso zaželeni. Ampak slučajno mi je manjkalo še nekaj dni do 10 let, da bi imel službe, pa so me eni poznanzi vzeli v milico zaščite. Samo tam pa tudi nisem imel pravega ugleda. Ampak toliko, rinil sem, da sem prirnil do penzije. No, še zadnja leta, zadnjih pet let, sem pa bil na sekretariatu, sem pa po večini imel notranjo službo, kakšen zapi-snikar pa takole.

PODPEČAN: Ste tudi tekmovali v smučanju?

DRAGOŠ: Iz Srbije sem šel na tekme, smo šli v Mojstrano, dvakrat. Enkrat je bilo dobro, enkrat je bilo bolj slabo, nisem imel dobrih smučk. Drugič, ko sem šel, sem si pa kupil še ene smučke. In je bilo pa tako, da jaz nisem bil vodja patrole, bil je en oficir, jaz sem bil njegov namestnik, in potem še dva druga spremljevalca. Ampak tisti oficir se je bal - je bil bolj slab smučar - da ne bi uspel, se je pa naredil, da je bolan, potem pa sem jaz moral voditi patrolo. In je eden, je bil iz Zgornjega Logatca, tudi oficir, je vodil patrolo - pa je bil dober, boljši - ampak ko so bili taki ovinki, je malo prečkal, so ga pa prijaviteli, da je prečkal, pa je bil diskvalificiran. In potem je pa Politika pisala, v časopisu Politika: "Prvi vodja patrole je bil drug Dragoš Nikola". Ne zaradi tega, da bi bil boljši, on je bil boljši, ampak je bil diskvalificiran. In to so me potem doma čakale čestitke. Pri smučanju sem pa res užival. Tam sem bil samostojen, nihče mi ni ukazoval, v eni gozdni hiši smo imeli stanovanje, gozdarski hiši; sam sem bil,

sam sem izbral teren, kjer smučam. Tisto je bil pa res užitek.

PODPEČAN: Ste bili kdaj na karavli v resnični nevarnosti?

DRAGOŠ: Veste kaj, na bolgarski meji so nehali napadati karavlo. So pa notri vdiral po-samezniki. Veste, ko je bila Srbija vsa zasedena od Turkov, takrat so se zmenile Bolgarija, Srbija in Albanija, da bodo skupaj izgnali Turke iz tega področja.¹⁵ Ampak kaj jaz vem - vsaj take sem imel podatke, iz književne [zgodovine] in tako - da niso imeli nekega dobrega dogovora, katera država bo koliko prispevala in kaj bo dobila za to. No in na severovzhodu, ob reki Timuk, tam se je znašel neki hajduk, rekli so mu hajduk Veljko¹⁶, ta je bil znamenit, in on je udaril s svojimi Srbi preko Timuka na beograjsko zemljišče in tam je pregnal Turke. In seveda, tisti, ki so ostali tam, potem so se še drugi preselili tja, ko so zasedli Srbi, ampak to pa ni bilo prav Bolgarom, da jim Srbi zasedajo to najbolj rodno zemljišče. Da bi se nekako zadovoljili, so [jim] na južnem delu Sofije dali večji del zemljišča, takšnega bolj pustega, da so Srbe izgnali iz Bolgarije, iz tistega trikotnika. Ampak tam so pa vdiral tisti bolgarski komiti¹⁷ v ta srbski narod, ki je bil priključen Jugoslaviji, pa so vznemirjali te ljudi. In to so večkrat vrgli bombe, in to je bila ta naša težava. Karavle niso napadali, so bili pa individualni *sukobi*¹⁸, sami

¹⁵ Članice balkanske lige - Bolgarija, Črna gora, Grčija in Srbija so se sporazumele, da bodo skupaj krenile v vojno proti Osmanskemu imperiju (Turčiji). Prva balkanska vojna se je odvijala v letih 1912 in 1913, v njej pa so članice balkanske lige osvojile velik del nekdanj turškega ozemlja in si ga razdelile. Posledica prve balkanske vojne je bila ustanovitev Albanije (1912). Zaradi sporov o delitvi Makedonije pa je leta 1913 prišlo do druge balkanske vojne.

¹⁶ Veljko Petrović, znan pod imenom Hajduk Veljko, je bil eden od vojaških komandantov srbskih enot v prvi srbski vstaji proti Turkom (1804-13).

¹⁷ Pripadniki bolgarske paravojaške nacionalistične organizacije, ki so vdrali na ozemlje SHS (Jugoslavije). O tej problematiki so denimo razpravljali na blejskem sestanku male antante leta 1926.

¹⁸ Sukob = konflikt (hrv.)

za sebe, pa vznemirjali so narod. Enkrat so vrgli bombo, ko je bil ravno ples, v eno kavarno.

PODPEČAN: Kje ste bili v času atentata na kralja Aleksandra¹⁹?

DRAGOŠ: Na granici, bolgarski. O, ko se je zvedelo, smo mogli zjutraj [iti] prisegat že ob zori, in nismo šli [vsi] na štab, ker nas niso upali pustiti, mejo odprto, ampak napol - napol, polovica pa polovica. Pa smo šli, tam je prišel komandant z zastavo, pa smo pred njim in pred zastavo morali napraviti zakletev Petrčku.²⁰

PODPEČAN: Kako se spominjate nemške okupacije Srbije?

DRAGOŠ: Nemci so šli z leve in desne, pa so zajeli ta velik krog, na sredi; sem bil že jezen in žalosten, ko so pred mano zbežali. Poslali so mi 40 rezervistov za pomoč. Nisem bil več komandir straže, ampak komandir mrtve straže. Imel sem pa okrog 50 vojakov, z rezervisti [vred], brez komande, brez oborožitve, razen puške so imeli, nič drugega. Ampak potem, ko je za našim hrbtom že pokalo, smo videli, da ni več rešitve, so se kar razbežali. Sem rekel: "Bejž' mo!" in smo zbežali. Jaz sem ostal zadnji, sem še prekinil telefonsko linijo, drugi so zbežali, pa sem videl dol s hriba, so šli: ko bi jih nalašč, eden za drugim, avion pa je prišel pa jih pošical²¹, celo vrsto. Ja, to je bilo žalostno

PODPEČAN: Kje so vas potem zajeli Nemci?

DRAGOŠ: Na področju Pirotu. To je bil potem lahek plen, kajne. Jaz sem iskal eno civilno obleko, pa je nisem dobil. Komaj sem enemu obljubil, da bom dobro plačal, če mi da civilno obleko, pa mi je prinesel [obleko] od svojega sina.

¹⁹ Atentat na kralja Jugoslavije, Aleksandra I. Karađorđevića, je bil izveden 9. oktobra 1934 v Marseillu.

²⁰ Kralj Peter II. Karađorđević. Zaradi mladoletnosti ob smrti očeta Aleksandra I. je vladal pod regentstvom do marca 1941. Aprila 1941 se je umaknil v tujino. Povojna jugoslovanska vlada mu je po sklepu AVNOJ-a odvzela vladarske pravice in prepovedala vrnitev v domovino.

²¹ Postrelil. Iz nem. schützen = streljati

Je bil pa manjši, pa je bilo vse prekratko; ni bilo nič. Potem sem se pa oblekel nazaj v uniformo, pa sem ob vzporedni cesti šel proti Pirotu, pa me je takoj opazila ena nemška patrolja, pa ...

PODPEČAN: Kje ste bili v ujetniškem taborišču?

DRAGOŠ: V Gornji Avstriji, od Linza gor, ob češki meji. To je bila delavska komanda. Jaz sem imel številko 72303. So bili tudi Hrvati, ampak so jih prej spustili domov, preostali so Srbi pa Slovenci. [Predčasno] so izpustili tudi Štajerce in Gorenjce, ker so bili pod Nemčijo.²² Ostali smo pa Slovenci, ki smo bili južno od Ljubljane.

PODPEČAN: Kakšne so bile razmere v taborišču?

DRAGOŠ: Tam je bilo slabo, enkrat so nas [napadle] uši, pa bolhe pa stenice; toliko, da so se tudi stražarji bali sploh priti, da bi nas zjutraj klicali. Potem pa so se enkrat spomnili, da so nas odpeljali, vse pobrali, nas pa [strpali] v eno veliko kopalnico, da so nas dezinificirali. Smo se slekli, pa so nas pošpricali, pa prekuhali obleko, potem smo se oblekli ... Tam, ko sem jaz delal, so delali ene mostove pa ceste, ampak potem, ko še ni bila polovica vojne, je primanjkovalo materiala, strokovnih ljudi, so pobrali še kmete v vojsko, so nas pa mogli dati na kmete, da smo delali.

Smo dobili cigarete od Rdečega križa. In so razdelili [vsem] enako, potem so pa kadilci začeli zahtevati, zakaj bi dobili [cigarete] nekadilci, da se mora razdeliti na kadilce. Potem sem pa prižgal, da so videli drugi, da kadim, pa sem kadil, dokler so me videli. In tako sem prišparal, ko sem šel domov, kar nekaj cigaret, in to mi je pomagalo, da sem podkupil šoferja. Kruha smo dobili tako kot eno okroglo pomarančo, eno kepo, koruznega, pa kakšna čorba je bila tudi. Enkrat so skuhalo tistile močnik, koruzni močnik,

²² Ozemlje Štajerske in Gorenjske sta po delitvi med nacistično Nemčijo in fašistično Italijo spadali pod nemško upravo, mesto Ljubljana z večino Dolenjske in Bela krajina pa pod italijansko.

pa na redko je bilo. In so skuhali - to so kuhali na koncu lagerja - in ko je bilo kuhano, sta šla dva, da sta prinesla kotle, ampak tisti, ki je šel, je eden že takoj zajel, pa je izpil, kar vroče. Potem, ko je prinesel, je spet prvi nastavil [skodelo], da mu je dal, in to je potem pojedel. Nazadnje je šel vprašat, če je ostalo, da bi še dobil. In čez en čas je umrl, so rekli: ali se je preveč najedel tega ali prevroče ali kakorkoli.

Ampak veste, kaj je bilo: potem ko sem prišel k milici, '47. leta [= 1947], je bilo pa uradno treba prikazati, da je bilo veliko borcev pa veliko komunistov, pa je iz komiteja prišel en uslužbenec, da se jaz priključim organizaciji Zveze borcev. In seveda, če bi odklonil, bi me imeli za oportunisto, kajne. In sem sprejel, potem pa je prišel eden, ki prej ni bil zraven, pa so mu povedali: Dragoš je Zveza borcev. "Kôga²³, Zveza borcev?! Je lizal Švabom rit, ko sem se jaz boril!" In take stvari. Potem pa še en značilen stik, ki mi je pa skoz hodil napoti. Bil sem predpostavljen v Semiču za komandirja postaje in sem dobil [navodilo] od srezkega načelnika, da je treba strogo nadzorovati mesarje, prijaviti, če je klal več kot eno živino na teden, ker je bilo pomanjkanje živine. Mesar je prišel na dan, ko je klal, in je prijavil enkrat, sem zabeležil, drugi dan sem šel pa na teren, slučajno, da spoznavam ljudi na terenu; bil sem kratek čas, še nisem bil dolgo žandarm. Pa grem mimo mesarja, pa sem ravno videl enega vola. In zdaj sem mislil: kaj naj naredim? Bil je prijazen človek, pri njem bi lahko včasih še dobili meso, ampak sem rekel: to je pa strogo, dopis, in če ga po dopisu ne morem faliti²⁴, se izkaže, da sem delal prav. Pa sem ga prijavil. Čez dva dni morda, ali tri, je bilo pa slučajno potreba poslati en kontingent na cono B, na Primorsko, in so poslali mene. Pa sem se čudil, zakaj to, saj so me imeli za dobrega in so me pohvalili, zakaj me pošiljajo ... Potem mi je pa pisal eden, pravi: mesarjev stric je šef

kriminalističnega oddelka. In je bilo treba mene odstraniti. Ampak s tem napisom sem potem izvedel: službo opravlja dobro, za odgovornega neprimeren. In to me je spremljalo potem ves čas.

PODPEČAN: Ste v povojni milici čutili tudi vpliv informbiroja?

DRAGOŠ: Jaz sem se zmeraj držal novega. Namreč, to je bila moja - kaj jaz vem, ali je bilo prirojeno ali kako - čim sem se odločil za neke stvari, sem jih tam [= iz preteklosti] odključal, in se začel [ukvarjati] z novo stvarjo. In ko sem prišel iz Nemčije in sem bil v milici, jaz sem čisto odključal [preteklost] in sem se s polno paro zagnal v novo službo, ne samo formalno.

Od tam [= iz Semiča] so me dali na Primorsko, iz Primorske pa - saj tam ni bilo dela, veste; kot ena pripravljenost, ker še ni bilo urejeno s cono B²⁵, in je bila bolj pripravljenost, če bi kaj prišlo - sem bil pravzaprav brez dela. Včasih smo šli na cesto malo urejat promet, ampak to ni bilo nič takega. No, potem sem izvedel, da rabijo [kader] pa v Mariboru. To sem se pa že prej odločil: čim prej da se vrnem nazaj v Slovenijo, da bom dobil neko civilno službo. Sem rekel: pustil bom to službo, zgubil sem vsako voljo za terensko službo pri milici, grem delat na cesto ali pa za gozdnega delavca; karkoli. Ampak potem iz Maribora so pa rabili službo v zaporih. Tista pazniška služba meni ni bila všeč, sem si rekel: bom pa vsaj v mestu, bom pa tam iskal civilno službo. No, ko sem pa prišel tja, sem bil pa najstarejši, mi je pa upravnik nekako zaupal, da sem postal vodja delavnic - v zaporih so imeli raznorazne delavnice - pa sem ostal, sem odlašal, sem rekel: bom pozneje. Med tem časom sem se oženil, pa sem ostal naprej. Potem sem pa iz Maribora zaprosil za Novo mesto, je pa bila moja žena tudi Belokranjka, pa sem si rekel: grem pa tja. Njeni so imeli hišico, ki je bila pravzaprav njena, sem

²³ kôga = kaj (narečno). Zaradi plastičnosti jezika nomena puščamo pogovorno obliko.

²⁴ faliti = zgrešiti. Iz nem. fallen

²⁵ Del Svobodnega tržaškega ozemlja, med letoma 1947 in 1954 razdeljenega na cono A in B, ki je bil po londonskem sporazumu leta 1954 priključen Jugoslaviji.

rekel: če pa bom tam, bom pa vsaj imel bližje družino, pa bom tam, če ne bo stanovanja. In sem zaprosil iz Maribora za Novo mesto, za isto službo. Tam sem pa kmalu, ko sem prišel, sem videl, da je pisarna prosta, pa sem sedel za pisalni stroj, pa sem pisal prošnjo za stanovanje, na občino. Pa je prišel nadzornik pa zavpil: "Ti pišeš na pisalni stroj?!" - "A ne bi smel?" - "Kaj, tac'ga jaz iščem!" Je pa rabil, pravzaprav bi to službo lahko opravljal sam, ampak je bil nesposoben. Ampak je bil dober partizan, pa so mu dali službo nekakega nadzornika paznikov, ni pa mogel nič narediti. In tam sem postal kot neki pisar. Služba je bila lahka, ni pa bila cenjena kakor za partizane. Pozneje, ko so bili pa [zaporniki] iz Novega mesta preseljeni po izvršeni nacionalizaciji, so pa izpustili vse prizadete domov, so bili pa zapori skoraj prazni. Ravno ko je bilo treba nacionalizirati, so vse, tudi kmete in obrnike, vse so zaprli, da so lahko nacionalizirali, da so jim prikazali: to si kriv, pa nisi pristal za združništvo; so bili polni zapori. Ko pa je bila nacionalizacija gotova, so pa vse izpustili, so pa bili zapori skoraj prazni. Potem pa so jih nekaj premestili v Maribor, nekaj v Ljubljano, potem sem pa spet prišel na postajo milice. Ampak je pa [bilo] to, da mene od tistega Semiča ni več veselilo, nisem imel več veselja do terenske službe. Ko sem hotel [delati] po zakonu, mi ni ratalo, zato tudi nisem imel pravega uspeha. Potem sem bil nekaj časa na prometu, pa [imel] opazovalno službo; no, potem sem bil pa spet postajni pisar. To je bila pa sreča, ker sem v Srbiji naredil še dopisno gimnazijo. To sem pa imel priliko, da sem bil kos in nazadnje sem bil 7 let na sekretariatu za notranje [zadeve], pisarniško, ampak nepomembno.

PODPEČAN: Povedali ste, da je tudi vaš oče dočakal čez 90 let. Je torej visoka starost v vašem rodu?

DRAGOŠ: Ja veste, ni vse v rodu, ampak tudi način življenja. Jaz že od malega, ko sem začel delati: kjer je bilo, tam sem jedel; kar je bilo, to sem pojedel. Hodil sem pa veliko, se gibal. In

računam, da mi je tudi tisto v Srbiji precej pomagalo, tam prevoznega sredstva sploh ni bilo, kamorkoli peš, ali v breg ali navzdol, ravnice tam ni bilo, in jaz računam še zmeraj, da me je tisto utrdilo, moj organizem.

Ko sem bil v Srbiji, sem moral enkrat službeno oditi v Beograd. In ko sem čakal na vlak za Niš, sem imel čas, in sem se sprehajal po mestu, tam je bila ena knjigarna, in sem tam kupil knjigo *Kompas kroz život*²⁶. To so bili taki nasveti za življenje, kot neke zgodbice. Ena zgodbica je bila o trgovcu, ki je izgubil vse svoje premoženje, in je bil čisto obupan; ni vedel, kaj bi storil, kajne, brez volje je taval po svetu, kaj bi ... Nazadnje se je, že čisto fertik, ulegel v neko travo ob poti. Tam blizu pa je stal zid in ta trgovec je videl, da se je na zid vzpenjal kuščar, martinček. Poskusil je plezati na zid, pa padel na tla. Spet je poskusil, pa spet padel ... In ko je poskušal devetič, mu je uspelo, da je splezal na vrh zidu, kjer se je nastavil sončnim žarkom. In ko je ta trgovec to videl, mu je postalo jasno, udaril se je po glavi, nehal je žalovati in je šel domov. Tudi jaz, ko sem bil po vojni v mnogih težavah - kako bo s službo, kajne, in druge težave - pa sem se vedno potem spomnil na tega "kuščarja" in si rekel, da ne smem obupati, bo že kako!

PODPEČAN: Napisali ste tudi spomine.

DRAGOŠ: Zdaj, ko sem že napisal, mi je hčerka rekla, da bi moral pisati bolj široko. Namreč, tukaj bi moral napisati še okoliščine, ki so vplivale na to, da sem tako živel, kot sem. To sem pa [zapisal] na kratko, v časovni stiski. Ampak zdaj nimam več pisalnega stroja, računalnika sploh [ne]; [na računalnik] nisem nikoli pisal. Ravno za stoletnico je prišla ta knjiga ven.

Eno ameriško podjetje, farmacevtsko podjetje, se je tukaj odprlo, in so iskali po Ljubljani,

²⁶ *Motivacijska knjiga nemškega avtorja Paula von Gizyckega (iz 1909) je v srbskem prevodu izšla pod naslovom Samo napred – kompas za putovanje kroz život: uputstvo za stare i mlade, bogate i siromašne, učene i neuče.*

menda tudi po okolici, ljudi, kako živijo stoletniki; malo gor malo dol, kajne. Pa je moj vnuk tam v službi, pa je rekel: "Saj moj dedek je tudi toliko star!" Potem so pa prišli, pa so me slikali, pa sem moral igrati na kitaro in zapeti - imam kitaro, pa bisernico tudi - je potem rekel moj vnuk, da so našli kar precej starih ljudi teh let, večinoma ženske, moških malo, ampak skoraj niso bile za pogovor: ali klepeče kdovekaj po svoje, ali pa ne more nič govoriti. In so našli mene kot neko maskoto, potem so me pa povabili, so naredili dobrodelni koncert v filharmoniji, sem mogel iti tja, je prišel tudi ameriški veleposlanik, mi čestital. "Kako si?", pravi.

Ja, še to: mojo sliko so dali v koledar, tak stenski koledar, in so poslali po bolnicah. In sem šel enkrat k specialistu za oči, in so me pripeljali tam v eno ambulanto, in je rekla sestra: "Ja saj vas pa že imamo tu!" Pa so me videli na koledarju. Hčerka pa je prišla - kaj jaz vem, kje je bila, v Franciji - pa je na Dunaju menjala avion, pa je

videla tam [revijo] v enem kiosku, pisalo je nekaj o zdravilih, pa je kupila. Potem pa je obrnila list, na drugi strani je videla pa mene. Je rekla: "Tebe imajo pa tam za maskoto!"

PODPEČAN: Katero pesem pa ste zapeli in zaigrali, ko so vas obiskali?

DRAGOŠ (poje):

Učitelj je vprašal:

"Oj Urška, ti ti
al' veš kaj povedat,
kje Šiška leži?
Al' veš kaj povedat,
kje Šiška leži?"

Urška vstane

in pravi modró:

"Na hrastovi veji
se šiške dobó!
Al' na hrastovi veji
se šiške dobó!"